

RELIGIJSKA PEDAGOGIJA - DISCIPLINA NA RAZMEĐU

ANA THEA FILIPOVIĆ

Salesianum

Institut za religijsku pedagogiju i katehetiku
Vlaška 36, 10000 Zagreb

Pregledni članak
Primljeno 21. 8. 1996.
UDK 37.015:2

Sažetak

Autorica ovog članka u kratkim potezima ocrtava religijsku pedagogiju kao zasebnu znanstvenu disciplinu, definira njezin predmet i specifičnost u krugu teoloških znanosti te ukazuje na još nedostavno preciziran odnos između religijske pedagogije i katehetike kao dviju veoma srodnih teoloških znanosti. Svojim prilogom ona ujedno upozorava na prvi priručnik religijske pedagogije na hrvatskom jeziku koji je nedavno ugledao svjetlo dana.

UVOD

Područje teoretskih rasprava i razmišljanja o epistemološkom statusu i predmetu istraživanja religijske pedagogije kao zasebne znanstvene discipline te o njenom odnosu prema matičnoj i prema srodnim znanostima u nas je još gotovo nepoznato i neistraženo. O toj je tematici na hrvatskom jeziku tek u najnovije vrijeme pisao dr. M. Pranjić, čiju je knjigu "Religijska pedagogija. Naziv, epistemologija, predmet i omeđenje"¹ recenzirala autorica ovog članka. Ovaj prilog - iako nužno preinačen za časopis "Katehezu" - u bitnome se oslanja na naše izlaganje održano prigodom promocije spomenute knjige.²

RELIGIJSKA PEDAGOGIJA - TEORIJA RELIGIJSKOG ODGOJA

Religijska pedagogija kao zasebna znanstvena disciplina temelji se na činjenici da kao sastavnica ljudskog bivovanja postoji jedna religiozno-religijska dimenzija koja nije istovjetna s kršćanskom vjerom, a koja je od nezaobilazne važnosti na planu odgoja. Stoga se religijska pedagogija najčešće i smatra teorijom religijskog odgoja koja počiva na dvostrukom temelju: teološkom i pedagoškom. U tom smislu ona, kao

teološko-pedagoška disciplina, proučava religijski odgoj i obrazovanje s ciljem da privede religiozno-etičkoj i religijskoj praksi. Promatrano s katehetskog gledišta, religiozno-religijski odgoj može se smatrati pretkatehezom. To se gledanje zasniva na uvidu da se Bog - kako bi pozvao čovjeka k vjeri - ne služi samo crkvenim naviještanjem, nego da i posredstvom religije odnosno religijâ otvara legitiman put spasenja kroz djelovanje po savjesti i poslušnost njegovoj volji.³

ZNANSTVENA PRIPADNOST RELIGIJSKE PEDAGOGIJE

Religijski odgoj postoji otkako postoje i religije. No znanstveno razmišljanje o njemu tek je novijeg datuma. Ono je uglavnom vezano uz problematiku, mjesto i ulogu vjeronauka u sklopu školskog odgojno-ob-

- ¹ Djelo je izašlo u izdanju KSC Zagreb, 1996. Vidi također Pranjićeve članke: *Religijska pedagogija*, u "Kateheza" 17 (1995) 2, str. 93-107; *Pedagogija religijske pedagogije*, u "Kateheza" 17 (1995) 3, str. 164-176; *Znanstvenoteorijska impostacija religijske pedagogije*, u "Kateheza" 17 (1995) 4, str. 244-257.
- ² Knjiga je promovirana u Zagrebu, u prostorijama "Školske knjige", Masarykova 28, 29. svibnja 1996.
- ³ Usp. G. Stachel, *Pedagogija religije (Religionspädagogik)*, u: M. Pranjić (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon*, KSC Zagreb, 1991, str. 563-565.

razovnog sustava. Religijska pedagogija se, de facto, počinje profilirati kao znanost onda kada se teorijsko razmišljanje o školskom vjeronauku počinje osamostaljavati i postupno distancirati od do tada za cijelu problematiku religijskog odgoja nadređene znanosti, katehetike.⁴ Već od samih početaka samostalnog strukturiranja religijske pedagogije vidjelo se da ona u sebi uključuje i teološke i pedagoške ili odgojnoznanstvene sastojnice. Ta dvostruka vezanost, koja je čini disciplinom na razmeđu, za religijsku pedagogiju je bila, pa i ostala, izvorom poteškoća u njenu znanstvenom profiliranju i jednoznačnom određivanju vlastitog područja istraživanja. I zaista, sve do danas imamo u tom pogledu najrazličitijih mišljenja i argumentacija: religijska pedagogija je, prema jednim autorima pedagoška, prema drugima teološka, prema trećima čak sociološka, filozofska ili religijska disciplina odnosno pak pluridisciplinarna koja iza sebe ima više referentnih znanosti.⁵

RELIGIJSKA PEDAGOGIJA - ZASEBNA TEOLOŠKA DISCIPLINA

Mišljenje one skupine religijskih pedagoga koji smatraju da ta disciplina pripada teološkim odnosno praktičnoteološkim znanostima ipak se čini najuvjerljivijim. Ubravanje religijske pedagogije među pedagoške ili odgojne znanosti teško je, naime, prihvatiti zbog toga što je tu veoma upitna primjerenost njihovih empirijskih metoda sadržajima religijskopedagoškog istraživanja. Kod izvanteološkog utemeljenja naše discipline u pitanju je također nekritička otvorenost prema svim mogućim znanostima kao njenim referentnim znanostima. Pluridisciplinarno pak određenje religijske pedagogije, osim što dovodi u pitanje njenu znanstvenu samostojnost, nailazi i na problem kompatibilnosti teologije i pedagogije, odnosno odgojnih znanosti kao zajedničkog ishodišta religijske pedagogije. Tu nije jasno ni što povezuje te znanosti ni koje sve znanosti ulaze u igru.⁶ Zbog toga se opredjeljenje za teološko polazište u određivanju religijske pedagogije kao znanstvene discipline zasniva na dobrim razlozima. To pak

što se religijsku pedagogiju smatra teološkom disciplinom ne znači ni da se isključuje njezina suradnja s drugim, neteološkim znanostima, niti znači da je religijska pedagogija čista dedukcija ili primjena sustavne teologije. Interdisciplinarna suradnja religijskoj je pedagogiji neophodna u mnogim pitanjima i zato su odgojne, religijske, komunikacijske i ostale relevantne znanosti njezine sekundarne referentne znanosti.⁷

RELIGIJSKA PEDAGOGIJA KAO TEORIJA RELIGIJSKOG POSREDOVANJA

Religijsku pedagogiju kao teološku disciplinu u posljednje se vrijeme sve češće naziva teorijom religijskog posredovanja.⁸ Pojam religijskog posredovanja kao središnji pojam u definiciji ove znanosti obuhvaća u sebi čitavo područje njezina istraživanja, a to je: religijski odgoj i obrazovanje, religijsko poučavanje i učenje te pedagoško i didaktičko djelovanje Crkve. Sam izraz religijsko posredovanje sadrži u sebi korelacijskodidaktičku konotaciju, jer ukazuje na to da je cilj religijskopedagoškog nastojanja omogućiti kreativno, korelacijsko

⁴ Usp. H. Schilling, *Grundlagen der Religionspädagogik. Zum Verhältnis von Theologie und Erziehungswissenschaft*, Patmos, Düsseldorf 1970; G. Stachel - W. G. Esser (ur.), *Was ist Religionspädagogik?*, Benzinger, Zürich-Einsiedeln-Köln 1971.

⁵ Pregled stajališta različitih autora vidi kod M. Pranjić, *Religijska pedagogija*, u "Kateheza" 17 (1995) 2, str. 94-97; i Isti, *Religijska pedagogija. Naziv, epistemologija, predmet i omedenje*, KSC Zagreb, 1996, str. 89-97.

⁶ Sučeljavanje s različitim polazištima i njihovim argumentacijama vidi kod M. Pranjić, *Religijska pedagogija. Naziv, epistemologija...*, str. 97-110.

⁷ Usp. N. Mette, *Religionspädagogik und Pädagogik*, u: H.-G. Ziebertz - W. Simon, *Bilanz der Religionspädagogik*, Patmos, Düsseldorf 1995, str. 111-118; K. Wegenast, *Zum Verhältnis Systematischer und Praktischer Theologie in Geschichte und Gegenwart. Anmerkungen und Fragen eines Religionspädagogen in weiterführender Absicht*, u "Der evangelische Erzieher" 36 (1984) 674-702; također M. Pranjić, *nav. dj.*, str. 111-113.

⁸ Usp. K. E. Nipkow, *Grundfragen der Religionspädagogik. Bd. 1: Gesellschaftliche Herausforderungen und theoretische Ausgangspunkte*, Gütersloh 1975; naročito pak U. Hemel (Isti, *Theorie der Religionspädagogik. Begriff - Gegenstand - Abgrenzungen*, Kaffke, München 1984; također Isti, *Religionspädagogik im Kontext von Theologie und Kirche*, Düsseldorf 1986) na kojega se oslanja i M. Pranjić.

povezivanje i dijaloški odnos između religijsko-kršćanskih sadržaja i subjekata kojima su oni upućeni. Pojam podrazumijeva i aktivno sudioništvo religijskopedagoških subjekata u procesima religijskog posredovanja s jedne strane i dinamično shvaćanje religijsko-kršćanske poruke s druge strane.⁹ On obuhvaća "jezične i nejezične, intrasubjektivne i intersubjektivne, intencionalne i neintencionalne, simboličke i diskurzivne, teološkospoznajne i doživljajne, socijalne i operativne aspekte religijskopedagoške prakse kao i religijskopedagoški relevantne procese i djelatnosti".¹⁰ Pojam je otvoren i prema humanističkoznanstvenoj, i prema teološkoj refleksiji, i prema empirijsko-deskriptivnim, i prema hermeneutsko-normativnim pitanjima. Religijsko posredovanje u tom smislu služi otvaranju, poticanju i promicanju religijskog pristupa stvarnosti, a time i promidžbi cjelovita ljudskog očovječenja.¹¹

ZNAČAJKE RELIGIJSKOG POSREDOVANJA

Religijska pedagogija se uvijek zalaže za intersubjektivno posredovanje stvarnosti i zato empirijski provjerava i hermeneutski razmišlja nad ishodištem, ciljem, sadržajima i metodama religijskog posredovanja. "Pritom usredotočuje pozornost na različitost institucionalnih i komunikacijskih situacija, odnosno na različitost konstelacija religijskog posredovanja."¹² Stoga religijsko posredovanje ima svoje teološke, humanističkoznanstvene i komunikacijske uključnice. Teološki aspekt označava intencionalnost procesa religijskog posredovanja, a humanističkoznanstveni pak podrazumijeva niz zanimljivih spoznaja koje su plod suradnje religijske pedagogije s humanističkim znanostima. Komunikacijski vid religijskog posredovanja odnosi se na uvažavanje temeljnih spoznaja teorije komunikacije odnosno na obraćanje dužne pozornosti svakom od komunikacijskih čimbenika: odgajatelju, odgajaniku, poruci i kontekstu u kojemu se događa proces religijskog posredovanja.¹³

Relijskopedagoško znanstveno promišljanje, "ono po čemu se religijska peda-

gogija utemeljuje kao praktičnoteološka disciplina, uvijek se iznova provjerava na svom doprinosu kvaliteti shvaćanja, ostvarivanja i promicanja konkretne religijskopedagoške prakse"¹⁴ koju promišlja, programira i korigira. Izbor sadržaja religijskog posredovanja mora svakako zadovoljiti teološke kriterije. Riječ je o izboru religijskopedagoški relevantnih sadržaja koji omogućuju pristup cjelini religijske stvarnosti s kojom je nerazdvojno povezana konkretna vjernička praksa i teološka refleksija, a koja je dostupna osobama koje sudjeluju u religijskopedagoškim interakcijama. Religijsko posredovanje podrazumijeva postupno usvajanje religijskih horizontata i zahtijeva religijskopedagošku transformaciju rezultata teoloških znanosti.¹⁵

SPECIFIČNOST RELIGIJSKE PEDAGOGIJE U KRUGU TEOLOŠKIH DISCIPLINA

Relijskopedagoško nastojanje oko religijskog posredovanja koje uzima u obzir teološke, osobne i situacijske odrednice posve je zaseban i novi *modus* teološke spoznaje koji je ujedno i *specificum* religijske pedagogije kao teološke discipline. Specifičnost religijske pedagogije jest, dakle, upravo u povezivanju teorije i prakse, u interakciji teoloških sadržaja i konkretne religijskopedagoške stvarnosti. Religijska pedagogija je hermeneutika suvremene prakse i ona zato uzima u razmatranje očekivanja suvremenog čovjeka, sučeljava se s njegovim poimanjem sadašnjosti i njegovim svjetonazorom kako bi mogla posredovati kršćansku poruku koja želi biti spasenjska za svakog čovjeka, u svakom

⁹ O načelu korelacije u okviru religijskopedagoške teorije i prakse vidi na hrvatskom jeziku kod A. T. Filipović, *Načelo korelacije u školskom vjeronauku. Analiza njegove službene provedbe u Njemačkoj od "Zielfelderplana" 1973. do Temelnog plana 1984.*, u "Kateheza" 17 (1995) 2, 108-119. i 3, 202-210.

¹⁰ M. Pranjic, *Religijska pedagogija. Naziv, epistemologija...*, str. 156.

¹¹ Usp. nav. dj., str. 156-157.

¹² Isto, str. 157.

¹³ Usp. nav. dj., str. 159-163.

¹⁴ Isto, str. 164.

¹⁵ Usp. nav. dj., str. 164-174.

vremenu i situaciji. Posredovanje je stoga uvijek iznova potrebno. No pritom je važno napomenuti da je u religijskom posredovanju neophodna i kreativnost i vjernost poruci. U vjernosti valja biti kreativan, a u kreativnosti vjeran. Religijska pedagogija u tom smislu ima paradigmatiku funkciju u sklopu cijele teologije. Ona potiče novo teološko razmišljanje, ali ga sama, bez ostalih teoloških disciplina, ne može do kraja i u cijelosti domisliti. Zato ova znanost ima svoje specifično mjesto i ulogu u krugu teoloških disciplina koje potiče na ozbiljan dijalog sa suvremenosti.¹⁶

ODNOS IZMEĐU RELIGIJSKE PEDAGOGIJE I KATEHETIKE - JOŠ UVIJEK NEJASAN

Smještanje religijske pedagogije među teološke znanosti i definiranje religijskog posredovanja kao njezina specifičnog predmeta istraživanja ostavlja, međutim, otvorenim pitanje njenog odnosa prema katehetcima kao veoma bliskoj teološkoj znanosti. O tom predmetu postoje najrazličitija mišljenja i stajališta. Ona se kreću u širokom rasponu, od autora prema kojima su religijska pedagogija i katehetika dvije sasvim neovisne znanosti koje pripadaju različitim znanstvenim skupinama, preko onih koji smatraju da su to dvije susjedne teološke discipline, zatim onih koji misle da je religijska pedagogija grana katehetike, odnosno da je katehetika grana religijske pedagogije, te onih koji drže da su to dvije tendencije u istoj znanosti, pa do onih prema kojima je zapravo riječ o jednoj te istoj disciplini koja se javlja pod dvostrukim nazivom.¹⁷ I pored toga što neki autori navode određene kriterije razlikovanja ovih dviju disciplina¹⁸, kao što su primjerice institucionalni i dobni kriterij te različitost ciljeva, metodičkih postupaka i pretpostavki kod naslovnika, smatramo da pitanje razgrani-

čenja religijske pedagogije i katehetike još uvijek nije na zadovoljavajući način riješeno ni do kraja promišljeno. To je zadatak koji još predstoji.

ZAKLJUČNO

Ovim kratkim prilogom tek smo pokušali uvesti naše čitateljstvo u ozbiljnu problematiku religijskog odgoja i obrazovanja gledanu iz kuta teoretskog promišljanja postojeće prakse u njenim najrazličitijim svezama i suodnosima. Vjerujemo da se i iz ovog kratkog napisa može osjetiti sva složenost, širina i važnost problema ne samo u konkretnoj praksi, nego i u njenom teoretskom razmatranju te u relacijama znanstvene discipline koja promišlja tu praksu prema njenim referentnim znanostima, referentnim institucijama i prema samoj praksi. Ovime bismo ujedno željeli ne samo naglasiti važnost gore spomenutog djela koje je nedavno objavljeno, nego i potaknuti daljnje istraživanje, proučavanje i promišljanje za nas tako aktualne religijsko-pedagoške problematike.

¹⁶ Usp. nav. dj., str. 174-181. Također R. Englert, *Wissenschaftstheorie der Religionspädagogik*, u: H.-G. Ziebertz - W. Simon, *Bilanz der Religionspädagogik...*, str. 147-174; U. Hemel, *Religionspädagogik - Dogmatik - Theologie. Überlegungen zu einer These von Walter Kasper*, u "Katechetische Blätter" 111 (1986) 288-291; G. Lämmermann, *Praktische Theologie als kritische oder als empirisch-funktionale Handlungstheorie? Zur theologieggeschichtlichen Ortung und Weiterführung einer aktuellen Kontroverse*, München 1981; F. Schweizer, *Die Einheit der Praktischen Theologie und die Religionspädagogik. Überlegungen zu einer neuen Diskussion*, u "Der evangelische Erzieher" 43 (1991) 606-619.

¹⁷ Pregled različitih pozicija vidi kod M. Pranjić, *Religijska pedagogija. Naziv, epistemologija...*, str. 114-148.

¹⁸ Usp. M. Pranjić, nav. dj., str. 117-121; U. Hemel, *Theorie der Religionspädagogik...*, str. 247-248.